

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI “EYE” – “KO‘Z” VA “HAND” –
“QO‘L” KOMPONENTLI SOMATIK FRAZELOGIK BIRLIKLARNING
SEMANTIK TUZILISHI**

Turaeva Shoira Muxtarovna

Jizzakh State Pedagogical University,

shturaeva.english@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi “eye / ko‘z” va “hand / qo‘l” komponentli somatik frazeologik birliklarning semantik tuzilishi tahlil qilinadi. Tadqiqot markazida bu birliklarning leksik-semantik xususiyatlari, metaforik va metonimik semantik strukturalari, shuningdek, ikki til o‘rtasidagi qiyosiy xususiyatlari yoritiladi. Natijalar frazeologik birliklarning til tizimidagi o‘rni va madaniy-semantik ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: somatik frazeologik birliklar, semantik tuzilish, ko‘z, qo‘l, metafora, metonimiya, qiyosiy tilshunoslik

Kirish

Frazeologiya tilning barqaror va ma’noli birliklarini o‘rganadi, ularning semantik tuzilishi esa lingvistik va madaniy tafakkur bilan uzviy bog‘liq. Somatik frazeologik birliklar, ya’ni inson tanasi a’zolari nomlariga asoslangan frazeologizmlar, nutqda metaforik va metonimik ma’nolarni ifodalaydi.

Ingliz va o'zbek tillarida **ko‘z / eye** va **qo‘l / hand** komponentli frazeologik birliklar eng ko‘p ishlatiladigan somatik birliklar bo‘lib, ular harakat, idrok, e’tibor, yordam va ijtimoiy aloqalarni semantik jihatdan ifodalaydi. Ushbu maqolada ularning semantik tuzilishi va tarkibiy xususiyatlari tahlil qilinadi.

Nazariy asoslar

Somatik frazeologik birliklarning semantik tuzilishi tadqiqotlarida V.V. Vinogradov, A.V. Kunin, V.N. Teliya va G. Lakoff & M. Johnsonning ishlari asosiy

manba sifatida qaraladi. Ular somatik birliklarning metaforik va metonimik tuzilishi orqali jismoniy tajriba va abstrakt tushunchalarni bog'lashini ta'kidlaydi.

Metafora — tananing jismoniy xususiyatlarini ma'noni kengaytirishda asos sifatida ishlatiladi. Masalan, “**ko‘z**” birliklari ko‘pincha idrok va e'tibor ma'nosini oladi, “**qo‘l**” birliklari esa harakat, yordam va ijtimoiy aloqalarni bildiradi.

Metonimiya esa birliklarning kontekst asosida kengaytirilishini va ma'noni ob'ekt yoki jarayon bilan bog'lashini ko'rsatadi.

“Ko‘z / Eye” komponentli birliklarning semantik tuzilishi

Ingliz tilidagi misollar:

Keep an eye on – kuzatish, nazorat qilish

Turn a blind eye – ataylab e'tiborsiz qolish

See eye to eye – fikr birligi, kelishuv

In the public eye – jamoatchilik e'tiborida bo'lish

The apple of one's eye – juda qadrli yoki aziz shaxs

O'zbek tilidagi misollar:

Ko'z yumoq – ataylab e'tiborsiz qolish

Ko'zingni och – hushyor bo'lmoq, diqqatli bo'lmoq

Ko'zi ochiq bo'lmoq – aqlli, hushyor

Ko'zi yo'q bo'lmoq – tushunmaslik, e'tiborsizlik

Semantik

tahlil:

Ko'z komponentli frazeologizmlar semantik jihatdan **metaforik** va **metonimik** qatlamlardan tashkil topgan. Masalan, turn a blind eye iborasida literal ma'no (ko'zning korligi) ramziy ma'noga (e'tiborsizlik) o'tadi. O'zbek frazeologizmlarda ham ko'z yumoq iborasi shunga o'xshash semantik mexanizmga ega.

“Qo‘l / Hand” komponentli birliklarning semantik tuzilishi

Ingliz tilidagi misollar:

Give a hand – yordam berish

Hand in hand – hamkorlik, qo'shma harakat

Lend a hand – yordam qo'lini cho'zish

Caught red-handed – jinoyatda ushlanmoq

All hands on deck – barcha ishtirokchilar birgalikda harakat qilmoqda

O'zbek tilidagi misollar:

Qo'l berish – yordam berish, hamkorlik

Qo'li uzun – qudratli, boy

Qo'li ochiq – saxiy, yordamga tayyor

Qo'l urmoq – harakat qilish, aralashish

Qo'l bilan qilmoq – shaxsiy mehnat

Semantik

tahlil:

Qo'l komponentli frazeologizmlar semantik jihatdan **harakat va yordam** markazida shakllangan. Ingliz tilidagi iboralar ijtimoiy va amaliy kontekstga bog'liq bo'lsa, o'zbek birliklari ko'proq **axloqiy qadriyat va jamiyat bilan bog'liq** semantik qatlamga ega.

Qiyosiy semantik tahlil

Komponent	Ingliz ha ibora	O'zbek ha ibora	Semantik qatlam	Lingvokulturologik xususiyat
Ko'z	Keep an eye on	Ko'z yumoq	Kuzatish, e'tibor	Ingliz: nazorat, diqqat; O'zbek: axloqiy hushyorlik
Ko'z	See eye to eye	Ko'zi ochiq bo'lmoq	Kelishuv, tushunish	Ingliz: individual kelishuv; O'zbek: aqllilik, tushunish
Qo'l	Give a hand	Qo'l berish	Yordam, hamkorlik	Ingliz: jamoaviy yordam; O'zbek: jamiyatga sadoqat
Qo'l	All hands on deck	Qo'l bilan qilmoq	Umumiy harakat	Ingliz: tashkiliy; O'zbek: shaxsiy mehnat va yordam

Xulosa

Somatik frazeologik birliklarning semantik tuzilishi **metafora va metonimiya** orqali shakllanadi. **Ko'z / eye** birliklari idrok va e'tibor, **qo'l / hand** birliklari harakat, yordam va ijtimoiy aloqalarni ifodalaydi. Ingliz va o'zbek tillari o'rtasida asosiy semantik printsiplar bir xil bo'lsa-da, lingvokulturologik tafovutlar mavjud: ingliz birliklari ko'proq individual va ijtimoiy normalarga asoslangan, o'zbek birliklari esa jamiyat va axloqiy qadriyatlarni aks ettiradi.

Bu tadqiqot semantik tahlil, frazeologiya va qiyosiy tilshunoslik sohalarida foydali bo'lib, tilni o'rganishda, tarjimada va madaniyatlarni tushunishda qo'llanilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

Kunin, A. V. (1996). English phraseology: Theoretical aspects. Moscow.

Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Metaphors we live by. Chicago: University of Chicago Press.

Teliya, V. N. (1996). Russian phraseology. Moscow.

Vinogradov, V. V. (1977). Selected works. Moscow.

Mamatov, A. (2015). O'zbek frazeologiyasi masalalari. Toshkent.